

Stručni rad

KOMPETENCIJE ODGOJITELJA

MARTINA ŽUPANČIĆ, mag.paed.
Samobor

ALEN HASIKIĆ, mag.paed., doktorand
Poslijediplomski doktorski sveučilišni studij Pedagogija i kultura suvremene škole
Filozofski fakultet Osijek

Sažetak

U radu se definiraju pojmovi učinkovitosti, kompetencija i kompetencijski pristup općenito. Pojam učinkovitosti predstavlja ključni dio kompetentnosti profesionalaca u odgoju i obrazovanju i usko se povezuje s pojmom kompetencija, objašnjavajući potrebnu stručnost utemeljenu na znanjima, sposobnostima i vrijednostima. Suvremeno poimanje odgojno obrazovnog rada ističe neophodnost socijalne kompetencije, kao jedne od ključnih kompetencija za uspješan i kvalitetan odgojno obrazovni rad. U pregledu istraživanja objašnjava se krucijalna uloga rane i predškolske dobi s naglaskom na samopoimanje učinkovitosti odgojitelja.

Ključne riječi: kompetencijski pristup, učinkovitost odgojitelja, rana i predškolska dob

1. UVOD

U definiranju pojma kompetencije autori govore o sposobnostima, znanjima i vještinama pojedinaca koji se očituju kroz učinkovitost. Samopoimanje učinkovitosti osoba koje prenose znanja i vještine prema mnogim autorima povezuje se s uspješnošću primljenih znanja i vještina kod učenika. Samoprocjenjena učinkovitost odgojno obrazovnih djelatnika koji rade s djecom odražava se na motivaciju, samopouzdanje i postignuća djece, ali i na druge faktore, poput prepoznavanja problema u ponašanju kod djece. Samoprocjena je alat mijenjanja stavova i općenito promjene u ponašanju ukoliko vrednovanje odgojno-obrazovnog rada čini analizu iznutra, uz prihvaćanje mogućnosti pronalaska novih i boljih ideja, s jasnim smjernicama potrebnih kompetencija. Međunarodna obrazovna politika preuzela je iz svijeta ekonomije kompetencijski pristup upravljanja i razvoja ljudskih kapitala zbog globalne kompetitivnosti. U hrvatskoj je obrazovna politika prihvatila dokument Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications EU Commission [5] koji ističe ključne kompetencije za cjeloživotno učenje, a inkorporiran je u Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Uz osam općih kompetencija, navedeni dokument daje smjernice odgojno - obrazovnom nacionalnom sustavu za razvoj okvira i standarda profesije s naglaskom na socijalne kompetencije ili kompetencije u odnosu na ljude i rad s ljudima, kompetencije za rad s informacijama, znanjem i tehnologijom i kompetencije u odnosu na zajednicu - za rad u istoj i njezin rast. Područja kompetencijskog okvira profesionalaca u odgoju i obrazovanju odnose se na znanja, vještine i vrijednosti u odnosu na: učenika i učenje, okruženje za učenje, poučavanje i procjenu ishoda učenja, ustanovu, obitelj i zajednicu, profesionalni razvoj i odgovornost, razvoj ustanove i unapređenje sustava odgoja i obrazovanja.

Postoji potreba za utvrđivanjem specifičnog kompetencijskog okvira za rani i predškolski odgoj i obrazovanje kako bi se odgovorilo na izazove odgojiteljskog zvanja i jasnih smjernica potrebnih kompetencija za rad u sustavu. Uzme li se u obzir da je upravo rano djetinjstvo temelj cjeloživotnog obrazovanja, potreba za kvalitetnim kompetentnim pojedincima i jednoznačni kompetencijski okvir neminovni su za realizaciju visoko kvalitetne odgojno obrazovne prakse i bolje razumijevanje same kvalitete profesije odgojitelja.

2. KOMPETENCIJE I KOMPETENCIJSKI PRISTUP SUSTAVU OBRAZOVANJA

Kompetencija (engleski *competence*, njemački *Kompetenz*, kasnolatinski *competentia*) je prema rječniku hrvatskog jezika priznata stručnost i raspoloživa sposobnost pojedinca [1] „Kompetencije se ne odnose samo na usvajanje znanja i vještina, nego i na sposobnost svjesnog, odgovarajućeg i odgovornog djelovanja i utjecanja na promjene u okolini i društvu, primjerenim i učinkovitim metodama koje se stječu i osiguravaju odgojem i obrazovanjem, odnosno cjeloživotnim učenjem“ [14].

U Leksikonu temeljnih pedagoških pojmova Mijatović (2000) pojam kompetencija objašnjava se u svjetlu sposobnosti osobe da čini, izvodi, upravlja ili djeluje na razini određenog znanja, umijeća i sposobnosti. Holističko shvaćanje kompetencija o kojem [2] iskazuje kompromis između raznih pristupa kompetencijama. Konstruktivistički, kognitivistički i funkcionalni pristup kompetencijama povezuje osobine pojedinca, vanjske zahtjeve i kontekst kao pretpostavku za učinkovitost.

Učinkovitost se na taj način može povezati s pojmom kompetencija jer objašnjava priznatu stručnost koja se temelji na znanju, sposobnostima i sustavom vrijednosti koje

pojedinač posjeduje [11]. Kompetencijski pristup sustavu obrazovanja javio se u SAD-u 70-ih godina prošlog stoljeća. Cilj pokreta je bio obrazovanje učitelja temeljeno na kompetencijama. Trend se nastavio 80-ih i 90-ih godina prošlog stoljeća brojnim reformama anglosaksonskih zemalja. Međunarodna obrazovna politika zbog globalne kompetitivnosti na svjetskom tržištu potiče upravo kompetencijski pristup upravljanja i razvoja ljudskog kapitala, što je pak preuzeto iz svijeta ekonomije u svijet obrazovanja [6]. Trend se dalje nastavio i u drugim zemljama. Obrazovna politika u Hrvatskoj implementirala je dokument Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications EU Commission [5]. Navedeni dokument sastoji se od osam područja ključnih kompetencija na kojima se temelje ključni dokumenti u odgojno-obrazovnim ustanovama i isto tako tvore sadržaj Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Također, navedeni dokument definira tri sastavnice ključnih kompetencija temeljem kojih odgojno-obrazovni nacionalni sustavi razvijaju okvire i standarde profesije. Tri navedene skupine kompetencija su: socijalne kompetencije ili kompetencije u odnosu na ljude, tj. za rad s ljudima, kompetencije za rad s informacijama, znanjem i tehnologijom te kompetencije u odnosu na zajednicu - za rad u istoj i njezin rast [8].

3. PREGLED KLJUČNIH KOMPETENCIJA

Komuniciranje na materinskom jeziku, slično kao i komuniciranje na stranim jezicima, očituje se u sposobnosti izražavanja kroz interpretiranje i tumačenje misli, osjećaja i činjenica u usmenim i pismenim oblicima u kojima pojedinac sluša, govori, čita i piše. Također, ovaj dio kompetencija odnosi se i na lingvističko uzajamno djelovanje odgovarajućih načina kroz društvene i kulturne sadržaje poput obrazovanja, izobrazbe, posla, doma i slobodnog vremena. Komuniciranje na stranom jeziku donosi dodatan izazov posredovanja i razumijevanja različitih kultura. Matematička pismenost i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji kreću od općih matematičkih sposobnosti u zbrajanju, oduzimanju, množenju, dijeljenju i izračunavanju omjera u mentalnom i pismenom izračunavanju s ciljem rješavanja problema u svakodnevnim situacijama. Znanstvena pismenost očituje se u spremnosti korištenja znanja i metodologija koje se koriste da bi se približio i objasnio svijet prirode. Tako se kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji očituju kroz bolje shvaćanje promjena nastalih ljudskom djelatnošću i odgovornost pojedinca kao aktivnog građanina koji može utjecati na promjene. Digitalna kompetencija podrazumijeva sposobnosti sigurne i kritičke upotrebe elektronskih medija na poslu i slobodnom vremenu, kao i u komuniciranju. Ovdje se govori o kompetencijama logičkog i kritičkog razmišljanja i vještinama upravljanja informacijama. Ključne sastavnice informacijsko - komunikacijskih vještina i sposobnosti uglavnom se odnose na upotrebu računala u svrhu pronalaženja, stvaranja, prikazivanja i razmjenu informacija. Ove kompetencije odnose se i na sposobnost razvijanja suradničkih mreža na Internetu. 'Učiti kako se uči' kompetencije u različitim kontekstualnim uvjetima (privatnim ili profesionalnim) s naglaskom na organizaciju i umijeće uređenja vlastitog učenja uključuju učinkovitost u raspolaganju vlastitim vremenom, funkcionalno rješavanje problema i kvalitetno korištenje novih znanja. Također, sve navedene vještine ove kompetencije doprinose uspješnom upravljanju karijerom. Međuljudske, socijalne i građanske kompetencije odnose se na sve obrasce ponašanja koji utječu na učinkovitost i konstruktivnost pojedinca za sudjelovanje u socijalnim kontaktima. Međuljudske vještine utječu na interakcije s ljudima i o njima ovisi uspješnost rješavanja problema u odnosima.

Poduzetništvo kroz aktivno i pasivno sagledavanje ove kompetencije uključuje sklonost na samostalno unošenje promjena i novina, ali i mogućnost prihvaćanja, podržavanja i prilagođavanja inovacija od strane vanjskih čimbenika. Također, podrazumijeva sposobnost prihvaćanja odgovornosti za pozitivne, ali i negativne vlastite postupke. Poduzetništvo se još odnosi na razvijanje strategija, vizija i ciljeva, ali i motiviranost za ostvarenje istih. Kulturno izražavanje podrazumijeva važnost kreativnosti i izražavanja kroz ideje, iskustava i osjećaje u sklopu medija, glazbe, tjelesnog izražavanja, književnosti i plastične umjetnosti. Uz kompetencijski okvir i navedenih osam područja kompetencija, valja istaknuti kompetencijski okvir profesionalaca u odgoju i obrazovanju. Tri najvažnija kompetencijska područja; znanja, vještine i vrijednosti [15]. Znanja čine teorijske spoznaje akademskog područja i mogućnost razumijevanja fenomena profesije. Vještine podrazumijevaju praktičnost primjenjivanja znanja kroz različite profesionalne situacije, dok vrijednosti čine svjetonazor i djelotvornost življenja u profesionalnom okruženju. Područja kompetencijskog okvira profesionalaca u odgoju i obrazovanju odnose se na znanja, vještine i vrijednosti u odnosu na: učenika i učenje, okruženje za učenje, poučavanje i procjenu ishoda učenja, ustanovu, obitelj i zajednicu, profesionalni razvoj i odgovornost, razvoj ustanove i unapređenje sustava odgoja i obrazovanja [15].

- S obzirom na učenika i učenje potrebna su profesionalna znanja o načinima i pristupima učenja, osobito razumijevanje pojedinih razvojnih faza s naglaskom prihvaćanja individualne razlike među djecom. Profesionalne vještine pojedinca stavljaju naglasak na kreiranje konteksta za učenje i poučavanje koji s uvažavanjem mogućnosti, interesa, potreba i osobina svakog pojedinog djeteta. Profesionalna vrijednost odnosi se na vjerovanje da svako dijete može učiti i razvijati se.
- U formiranju okruženje za učenje potrebna su potrebna profesionalna znanja o čimbenicima za stvaranje sigurnog, poticajnog, inkluzivnog i podržavajućeg okruženja, a profesionalnim vještinama uvažavat će potrebe svakog djeteta. Profesionalne vrijednosti iskazuju se uvažavanjem, poštovanjem djetetova dostojanstva, empatiji. Glavni cilj je razvoj navedenih vrijednosti kod djece.
- Poučavanje i procjena ishoda ovisi o profesionalnim znanjima i razumijevanju sadržaja poučavanja, dok strategije odgovarajućih, djelotvornih strategija poučavanja i ishodi učenja ovise o profesionalnim vještinama. U svrhu prepoznavanja potencijala i jakih strana kod djece potrebne su profesionalne vrijednosti.
- S obzirom na ustanovu, obitelj i zajednica svakom pojedincu u sustavu odgoja i obrazovanja potrebna su profesionalna znanja u razumijevanju uloge partnerstva s roditeljima, a za biranja strategija za poticanje suradnje i timskog sudjelovanja u društvenom okruženju općenito, potrebne su profesionalne vještine. Profesionalne vrijednosti fokus stavljaju na razvoj međusobnog povjerenja u odnosima s djecom, poslovnim suradnicima, roditeljima i cjelokupnom zajednicom.
- Profesionalni razvoj i odgovornost naglašava važnost posjedovanja profesionalnih znanja o pravilima ponašanja i o etičkom kodeksu profesije. Vještine se očituju u korištenju formalne i neformalne mogućnosti stručnog usavršavanja i profesionalnog razvoja. Profesionalne vrijednosti se odnose na promicanje ugleda i statusa profesije.
- Za razvoj ustanove i u svrhu unaprjeđenja sustava odgoja i obrazovanja potrebna su profesionalna znanja o svrsi i strukturi obrazovnog sustava kako bi

se bolje shvatio i njegov utjecaj na društvo u sredini. Profesionalne vještine iniciraju promjene u unapređenju sustava i potiču motivaciju na sudjelovanje, dok profesionalne vrijednosti stavljaju naglasak na ustanovu kao zajednicu koja uči.

Nakon navedenih područja kompetencijskog okvira za odgojno obrazovne djelatnike postavlja se pitanje osnaživanje kompetencijskih dimenzija odgojitelja. U sustavu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja unapređenje odgojiteljske profesije općenito i osnaživanje kompetencijskih dimenzija odgojitelja potaknuto je mogućnošću upisa na Diplomski studij ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja. Fatović [8] ističe kako se u sklopu navedenog studija obrazuju stručnjaci koji će uz ostale kompetencije imati i kompetencije potrebne za pokretanje istraživačkih projekata. Uzme li se u obzir da je tek sedamdesetih godina prošlog stoljeća sustav predškolskog odgoja i obrazovanja postao sustavom odgoja i obrazovanja, može se reći da konkretna promjena u vidu dodatnih kompetencija za istraživačke projekte na Diplomskom studiju ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja čini razliku od dotadašnjih mogućnosti u vidu kompetencija. Uvidom u navedene kompetencije za cjeloživotno obrazovanje svakog pojedinca i za profesionalce u odgoju i obrazovanju, nameće se važnost promišljanja o kreiranju kompetencijskog okvira predškolskog odgoja i obrazovanja i odgojiteljske struke. Fatović [8] iskazuje potrebu za utvrđivanjem kompetencijskog okvira za rani i predškolski odgoj i obrazovanje koji bi bio temeljen na specifičnostima i pretpostavkama odgojiteljskog zvanja. Prema istoj autorici redefiniranje kompetencija u sklopu odgoja i obrazovanja pretpostavlja promjenu fokusa sa sadržaja poučavanja na sam proces i učenje, s naglaskom na uvažavanje individualnih potreba djece. Istraživanja temeljena na neurologiji i razvojnoj psihologiji stavljaju naglasak na rano djetinjstvo kao temelj cjeloživotnog obrazovanja [4]. Stoga je potreba za kvalitetnim kompetentnim pojedincima u sustavu odgoja i obrazovanja neminovna, a jednoznačni kompetencijski okvir imao bi za rezultat definiranje ključnih kompetencija za realizaciju visoko kvalitetne odgojno obrazovne prakse u svakoj fazi karijere i bolje razumijevanje same kvalitete profesije. Također, kompetencijski okvir osigurao bi pretpostavku za cjeloživotno učenje omogućio bi razvoj refleksije i efikasno samovrednovanje. Jedinstvenim kompetencijskim okvirom odgojiteljske profesije stvorio bi se preduvjet boljeg pozicioniranja struke u društvu [8]. Nakon navedenih kompetencijskih dimenzija, u sljedećem poglavlju izdvaja se socijalna kompetencija kao jedna od iznimno važnih i potrebnih kompetencija, osobito u današnje, izazovno vrijeme.

4. UČINKOVITOST ODGOJITELJA

Samopojmanje učinkovitosti osoba koje prenose znanja i vještine prema mnogim autorima može se povezati s uspješnošću primljenih znanja i vještina kod učenika. Hasikić [10] navodi rezultate istraživanja raznih autora, prema kojima se može zaključiti da (samo)učinkovitost kod učitelja djeluje pozitivno na učenike. Tschannen-Moran, Woolfolk Hoy [17] govore kako uvjerenje o vlastitoj učinkovitosti i razini kompetentnosti odgojno - obrazovnih djelatnika ima utjecaj na učenike u raznim aspektima poput funkcioniranja djece u skupinama, njihovu unutarnju motivaciju, samopouzdanje i postignuća. Fackler i Malmberg [9] naglašavaju važnost upravo odgojiteljeva samopojmanja učinkovitosti, objašnjavajući krucijalnu ulogu predškolskog razdoblja zbog pogodnosti najbržeg razvoja i stjecanja vještina u dobi od 3 do 6 godina.

Istraživanja stavova, kompetencija i učinkovitosti predškolskih odgojitelja češća su u svijetu nego u Hrvatskoj. Bašić [3] ispituje stavove odgojitelja koji su iskazali visoku razinu odgojiteljskih kompetencija i pozitivan stav o radu u predškolskim ustanovama. U iskazanim stavovima većina odgojiteljica smatra da može učiniti dosta ili mnogo u situacijama koje su ispitivane. Isti podaci istraživanja prikazani deskriptivnim parametrima i faktorskom analizom, posebno područja kompetentnosti govore da svega 5 do 8 % odgojiteljica nema stav kao većina, pri čemu se ne osjećaju toliko kompetentnima. Kompetentnost se kod odgojitelja najčešće prepoznaje u svakodnevnim aktivnostima koje su prisutne u odgojno-obrazovnom radu, dok se nekompetentnost češće primijeti u promociji pozitivnog razvoja, pružanju pomoći roditeljima, prevenciji rizičnih ponašanja, poticanju motivacije nemotivirane djece, praćenju napredovanja djece i tehnikama smirivanja djece. Još jedno istraživanje provedeno s odgojiteljima predškolske djece govori o statistički značajnoj razlici kod samoprocjene ovladavanja znanjima i vještinama u rješavanju problemskih situacija, u kojoj su se odgojitelji nakon završene edukacije o UPS metodi procjenjivali s višom razinom znanja i vještina, tj. kompetencija negoli prije edukacije (Modrić, 2013). Autorica objašnjava da postoje znatne obrazovne razlike koje nastaju po završetku edukacije. Odgojitelji dobivaju alate u kojima mogu prepoznati svoj, tuđi ili zajednički problem, znaju iskazati želju i potrebu, kao i razliku između istih i naposljetku osvještavanje vođenja u izboru osobe koja osjeća problem uz procjenu uspješnosti izbora. Rezultati istraživanja polaznika pedagoško - psihološke i didaktičko - metodičke izobrazbe govore o visoko procijenjenoj socijalnoj kompetenciji s dobro razvijenim komunikacijskim vještinama od strane samih polaznika i nije postojala statistički značajna razlika prema spolu, broju godina staža ili višoj razini znanstvenog zvanja, no postojala je statistički značajna razlika u dobivenim samoprocjenama kompetencija polaznika u odnosu na dob (Brust Nemet, 2015). Istraživanje samoefikasnosti odgojiteljica djece jasličke i vrtičke dobi pokazuje kako je samoefikasnost značajni prediktor procjene rizika problema u ponašanju kod djece, na način da veća samoefikasnost odgojitelja predviđa manju izraženost problema u ponašanju kod djece [19]. Kako bi se došlo do jasnih zaključaka i smjernica za poticanje kompetentnosti i učinkovitosti potrebno je uključiti više društvenih segmenata u istraživanja o navedenim pojmovima. Upravo tu višeperspektivnost donose Koller-Trbović i Žižak [12] uključujući stavove odgojitelja, osoba koje rade s djecom, ali i stavova djece, roditelja, stručnjaka, novinara, pa i političara. Osobe koje rade s djecom teško se nose s izazovima današnjice i iskazuju nemoć i nesnalaženje zbog sve složenijih problema djece i mladih. Nezadovoljni su načinima rješavanja tih problema prebacujući odgovornost na stručnjake drugih sustava i na propuste organizacija i nedorečenost. Prema rezultatima ovog istraživanja nemaju podršku sustava za svoj stručni rad. Profesionalci u sustavu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ukazuju na probleme u odgojiteljskoj profesiji i predlažu smjernice za pozitivne promjene. Aktivizam iz redova profesije javlja se osnivanjem Udruge odgojitelja Sidro u Hrvatskoj, u travnju 2021. koja se bori za prava djece, roditelja, odgojitelja, stručnih suradnika i svih koji su dio sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. U sklopu nužnih promjena, naglasak se stavlja na izmjene pravilnika koji uređuju sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, osobito onih koji nisu mijenjani od 1997. godine. Zakone i uvjete rada potrebno je prilagođavati promjenama u društvu i u skladu s time osiguravati određene uvjete kao što je mogućnost individualnog rada s djecom, manje skupine djece, više stručnih suradnika, osiguranje kvalitetnih prostora vrtića i sl. S ciljem povezivanja odgojiteljske profesije i donosioca zakona u sklopu obrazovnih politika, Sidro predlaže uključenje visokoobrazovanih

kompetentnih odgojitelja iz struke u rad Ministarstva znanosti i obrazovanja. To bi omogućilo bolji uvid u problematiku cijelog sustava i bolji nadzor nad radom i kvalitetom predškolskih ustanova te bolju povezanost donosioca zakona i praktičara s krajnjim ciljem unaprjeđenja profesije. Upravo ovi prijedlozi odgovor su na promišljanja autorice Domović [7] koja govori o potrebi proaktivnog pristupa unutar profesije odgojitelja, jer do sad je povijesno vidljivo kako odgojitelji nisu bili skloni međusobnoj suradnji i uglavnom je još refleksija i samorefleksija u odgojiteljskim krugovima nedovoljno razvijena. Ista autorica ističe zatvorenost odgojiteljske profesije i tendenciju korištenja tradicionalne prakse u radu, stoga je od ključne važnosti suradnja i aktivizam s ciljem usavršavanja različitih načina dokumentiranja i razvoja refleksivnih kapaciteta kako bi se stvorio put profesionalnog razvoja kroz razne oblike cjeloživotnog učenja.

5. ZAKLJUČAK

Prema svemu navedenom može se utvrditi kako bi kompetencijski okvir za rani i predškolski odgoj i obrazovanje bio prijeko potreban odgovor na izazove odgojiteljskog posla. Nadalje, studiji i stručna usavršavanja trebali bi voditi tome da odgojitelj raspolaže svim potrebnim znanjima i kompetencijama za posao koji ga očekuje. Tu veliku ulogu imaju i lokalne samouprave koji su većim dijelom osnivači predškolskih ustanova, te svojom raspodjelom proračuna direktno utječu i na samu kvalitetu predškolske ustanove.

6. LITERATURA

- [1.] Anić, V. Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Novi Liber; 2013.
- [2.] Babić, N. Kompetencije i obrazovanje učitelja. U: Babić, N. (ur.), Zbornik radova znanstvenog skupa Kompetencije i kompetentnost učitelja. Učiteljski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Kherson State University, Ukraine; 2007, str. 23-66.
- [3.] Bašić J. KOMPETENTNOST ODGAJATELJA I PREVENCIJA RIZIČNIH PONAŠANJA DJECE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA. Kriminologija & socijalna integracija [Internet]. 2008 [pristupljeno 29.04.2022.];16(2):15-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/99119>
- [4.] Bouillet D. Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu. Pedagogijska istraživanja [Internet]. 2011 [pristupljeno 29.04.2022.];8(2):323-338. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/116665>
- [5.] Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications EU Commission, <http://www.pef.uni-lj.si/bologna/dokumenti/eu-common-principles.pdf>, pristupljeno 2.4.2022.
- [6.] Čatić I. Kompetencije i kompetencijski pristup obrazovanju. Pedagogijska istraživanja [Internet]. 2012 [pristupljeno 29.04.2022.];9(1/2):175-187. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/113448>
- [7.] Domović, V. (2011). Učiteljska profesija i profesionalni identitet učitelja. U: V. Vizek-Vidović (ur.), Učitelji i njihovi mentori. Zagreb: IDIZ
- [8.] Fatović M. Profesija i profesionalni razvoj odgojitelja. Školski vjesnik [Internet]. 2016 [pristupljeno 29.04.2022.];65(4):623-638. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/178260>

- [9.] Fackler, S., & Malmberg, L. E. (2016). Teachers' self-efficacy in 14 OECD countries: Teacher, student group, school and leadership effects. *Teaching and Teacher Education*, 56, 185-195.
- [10.] Hasikić A. SAMOUČINKOVITOST UČITELJA . *Varaždinski učitelj* [Internet]. 2021 [pristupljeno 29.04.2022.];4(5):15-20. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/246212>
- [11.] Jurčić, M. (2012). *Pedagoške kompetencije suvremenog učitelja*, Zagreb: Recedo d.o.o
- [12.] Koller-Trbović N, Žižak A. PROBLEMI U PONAŠANJU DJECE I MLADIH I ODGOVORI DRUŠTVA: VIŠESTRUKI PERSPEKTIVE. *Kriminologija & socijalna integracija* [Internet]. 2012 [pristupljeno 29.04.2022.];20(1):49-62. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/85002>
- [13.] Modrić N. Kompetencije odgojitelja za učinkovito upravljanje problemnim situacijama. *Napredak* [Internet]. 2013 [pristupljeno 29.04.2022.];154.(3):427-450. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138810>
- [14.] Piršl E. Modeli interkulturalne kompetencije. *Pedagogijska istraživanja* [Internet]. 2014 [pristupljeno 29.04.2022.];11(2):27-39. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/173978>
- [15.] Rangelov Jusović, R. i Vizek Vidović, V. (2013). ATEPIE projekt Sarajevo. Preuzeto 1.4.2022. http://www.cep.edu.rs/media/files/onk_u_regionalnoj_perspektivi_v_vizek_v_idovic_r_rangelov_jusovic_1.pdf
- [16.] Sindik J, Šunjić I, Čosić A, Budisavljević T. Primjena Kataloga ciljeva učenja u procjeni kompetencija predškolske djece. *Metodički ogledi* [Internet]. 2013 [pristupljeno 29.04.2022.];20(1):117-135. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/109516>.
- [17.] Tschannen-Moran, M., Woolfolk Hoy, A. (2001). Teacher Efficacy, Capturing and elusive construct. *Teaching and Teacher Education*, 17, 783-805.
- [18.] Vlah N, Pinoza-Kukurin Z. Stavovi studenata učiteljskog fakulteta u Rijeci o obrascima ponašanja u socijalnim sukobima. *Napredak* [Internet]. 2012 [pristupljeno 29.04.2022.];153(1):39-52. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82859>
- [19.] Vlah, N., Smojver Ažić, S., Dorčić Martinac, T. (2017). Risk for Behavioral Problems in The Early and Pre-school age: Proposal of Assessment Measure. ERFCO, 9th International Conference of The Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb, 17-19 May 2017, Zagreb.